

روزشمار جنگ

یکشنبه

۲۹ آبان ۱۳۶۲

۱۴ صفر ۱۴۰۴

۲۰ نوامبر ۱۹۸۳

۵۸۸

در ادامه مرحله چهارم عملیات والفجر ۴، نیروهای خودی که تا آخرین ساعات شب گذشته (ساعت ۲۴) توانسته بودند در اغلب محورها خط دشمن را شکسته و در برخی از محورها همچون شاخ تارچر به موفقیت‌های نسبی دست یابند، در ادامه کار به مشکلاتی برخوردند.

در محور ارتفاع ۱۹۰۰ و یال‌های شرقی آن به‌علت هوشیاری دشمن و بسته‌شدن راهکارها و ناهماهنگی گردان‌های عمل‌کننده، لشکر ۲۷ حضرت رسول (ص) و لشکر ۵ نصر، با آنکه نیروهای احتیاط خود را نیز به این محور وارد کرده بودند، نتوانستند به موفقیتی دست یابند، در نتیجه فرماندهان به‌ناچار ساعت ۳ بامداد گردان‌های عمل‌کننده را به عقب فراخواندند. در همین حال تلاش نیروهای لشکر ۲۷ حضرت رسول (ص) برای تصرف ارتفاع ۱۹۰۴ به ثمر نشست و آنها توانستند پس از چندین بار دست‌به‌دست شدن ارتفاع ۱۹۰۴ بین نیروهای خودی و دشمن، بالاخره در ساعت ۳ بامداد این ارتفاع را به تصرف درآورده و به‌طور نسبی تثبیت کنند.

در پی این موفقیت، محسن رضایی که از تهران عملیات را پیگیری می‌کرد در تماس تلفنی به سیدرحیم صفوی گفت: نیروها هر کاری که می‌توانند، انجام بدهند تا در تاریکی شب کار تمام شود. چون اگر به صبح بکشد کاری پیش نخواهد رفت. وی توصیه کرد نیروهای لشکر حضرت رسول (ص) که در روی ارتفاع ۱۹۰۴ مستقر شده‌اند خمپاره‌ها را جلو کشیده، ارتفاع ۱۹۰۰ را هدف قرار بدهند تا آنجا هم سقوط کند. البته باوجود اعلام این مهم به رزمندگان، به‌دلیل فشار مداوم دشمن انجام این کار امکان‌پذیر نشد.

در محور دره میانه، نیروهای لشکر ۱۷ علی‌بن‌ابی‌طالب (ع) در سمت راست ضمن شکستن خط دشمن خود را تا تپه‌های غرب کلز رساندند، ولی در سمت چپ که قرار بود با پیشروی در آن منطقه ضمن تکمیل تصرف ارتفاع کلز، از دو سمت با نیروهای لشکر ۲۷ حضرت رسول (ص) الحاق کنند به‌علت مقاومت نیروهای عراقی و همچنین نرسیدن نیروهای لشکر ۲۷ حضرت رسول (ص) به منطقه الحاق، موفقیتی به دست نیاوردند.

با نزدیک شدن زمان طلوع آفتاب و تصرف نشدن بیش از نیمی از اهداف، تردیدهای جدی در قرارگاه فرماندهی درباره موفقیت عملیات به وجود آمد.

درباره محور کانی مانگا (ارتفاع ۱۹۰۴، ۱۹۰۰ و شرق آن و ارتفاع سنگ معدن) عزیز جعفری اعتقاد داشت که اگر ارتفاع ۱۹۰۰ به طور کامل تثبیت نشود، نیروهای لشکر ۵ نصر که تا روکان پیش رفته‌اند، نمی‌توانند در سمت چپ این ارتفاع باقی بمانند زیرا دشمن به آن منطقه تسلط دید و تیر دارد. علاوه بر این در محور سنگ معدن نیز که لشکر نصر توانسته بود ارتفاع ۱۸۳۰ را از سمت پنجوین تصرف کند، هنوز غرب این ارتفاع (شاخ کن شوکت) به تصرف درنیامده بود و فرمانده قرارگاه مقدم حمزه باتوجه به تجربیات گذشته، امکان تصرف شاخ کن شوکت تا طلوع آفتاب را دور از ذهن می‌دانست. اگر کار به همین نحو پیش می‌رفت و شاخ شوکت تصرف نمی‌شد، آن بخش از نیروهای لشکر ۵ نصر که ارتفاع ۱۸۳۰ را به تصرف درآورده و در آنجا مستقر بودند، به محاصره می‌افتادند. در عمل نیز دشمن، با وجود تلفات سنگینی که متحمل شده بود، فشار خود را بر روی ارتفاع ۱۸۳۰ تشدید کرده بود. لذا عزیز جعفری در تماسی با سیدرحیم صفوی در این باره گفت: آن بخش از نیروهای لشکر ۵ نصر که به روی ارتفاع ۱۸۳۰ رفته‌اند، تلفات زیادی دادند و نتوانستند بایستند. من اول به مرتضی قربانی گفتم بایستند، ولی توان آنها گرفته شده و نمی‌توانند بایستند و فشار زیادی روی آنها است. عراقی‌ها از دو طرف آنها را می‌زنند. دشمن چون جاده دارد به راحتی نیروهای خودش را تدارک می‌کند و به لشکر نصر فشار می‌آورد. به مرتضی قربانی گفتم پس دو دسته نیروی داوطلب را که بتوانند روی این دو قلعه پدافند بکنند و ۲۴ ساعت مقاومت بکنند، نگاهدار، ولی می‌گفت اصلاً وضع خوب نیست و امکان ندارد.

فرماندهی قرارگاه مقدم حمزه پس از مشورت با سیدرحیم صفوی در ساعت ۴:۳۰، از فرماندهی لشکر ۵ نصر خواست تا نیروهایی را که برای تصرف شاخ کن شوکت اعزام کرده بود به عقب فرابخواند.

در ساعت ۶:۳۰، سیدرحیم صفوی در گزارشی به محسن رضایی وضعیت کلی عملیات را این‌گونه اعلام کرد:

ارتفاع ۱۹۰۴ و یال‌هایش و ارتفاع ۱۷۴۰ و ۱۶۸۰ تصرف شدند. لشکر ۵ نصر نتوانست در روی ارتفاعات ۱۸۳۰ و ۱۸۱۰ بماند و پایین آمد. عده‌ای از کادر لشکر نیز شهید و مجروح شدند و آن فلشی که در تنگه روکان بود را هم نتوانست بالا برود و مهدی زین‌الدین (لشکر ۱۷ علی‌بن‌ابی‌طالب^(ع)) هم توانست تپه‌های اول خودش را بگیرد و الآن روی تپه‌های دوم درگیر است. در حال حاضر، نیروهای خودی یک خطی از ۱۹۰۴ به ۱۷۴۰ و به طرف تپه‌های قسمت جنوبی دره میانه و بالای کلز تشکیل دادند. وی افزود عراقی‌ها در ۱۶۱۶ (یال شرقی ۱۹۰۰) و ۱۹۰۰ به شدت مقاومت کردند.

هم‌زمان با روشن شدن هوا، دشمن فشار خود را در سایر محورها نیز افزایش داد و توانست در محور عملیاتی لشکر ۲۷ حضرت رسول (ص)، ارتفاع ۱۹۰۴ را بازپس بگیرد. در محور دره میانه و کلز نیز که بخشی از اهداف تصرف شده بود، عراقی‌ها ابتدا با اجرای آتش شدید توپخانه و سپس وارد کردن نیروی پیاده، نیروهای خودی را به عقب راندند. بدین ترتیب عملیات انجام شده به‌رغم موفقیت‌های نسبی در ساعات اولیه، بدون دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده خاتمه یافت.

در این عملیات فشار زیاد دشمن که با گسیل نیروهای فراوان صورت می‌گرفت موجب شد تلفات سنگینی به عراق وارد شود؛ طبق آمار که پس از روشن شدن هوا سیدرحیم صفوی به محسن رضایی اعلام کرد در روی ارتفاع ۱۸۳۰ (سنگ معدن) که هدف لشکر ۵ نصر بود، ۲ گردان از تیپ ۴۹ عراق به‌طور کامل منهدم شد. در منطقه عملیاتی لشکر ۱۷ علی بن ابی طالب (ع) نیز یک گردان از تیپ ۳۶ تا ۶۰٪ منهدم گشت. همچنین در منطقه هدف لشکر ۲۷ حضرت رسول (ص) نیز ۵ گردان از تیپ‌های ۲۱ پیاده، ۱۰۸ و ۹۵ منهدم شدند.

در جریان عملیات شب گذشته، ۱ گردان از نیروهای لشکر ۲۷ حضرت رسول (ص) و یک گردان ادغامی این لشکر با تیپ ۳ لشکر ۲۸ کردستان که مأمور اجرای عملیات در غرب شاخ تارچر بودند، در محاصره نیروهای عراقی قرار گرفتند و فرماندهی لشکر به آنها اعلام کرد در طول روز در موقعیت خود باقی بمانند تا با فرارسیدن شب امکان خروج آنها از محاصره فراهم شود.^(۱)

هم‌زمان با عملیات در منطقه کانی مانگا، نیروهای محدودی از ارتش و سپاه در منطقه بانی بنوک به اجرای عملیات پرداختند و توانستند ۳ ارتفاع در چپ و راست این منطقه را به تصرف درآورند، ولی نیروهای خودی بر اثر آتش شدید توپخانه و فشار دشمن مجبور به عقب‌نشینی شدند. طبق گفته سرهنگ امیریگی، در این عملیات از نیروهای خودی ۲ نفر شهید و ۶ نفر زخمی شدند.^(۲)

۵۸۹

یکی از نکات قابل توجه در جریان عملیات شب گذشته و روز جاری، حضور عناصری از سازمان مجاهدین خلق (منافقین) در بین نیروهای ارتش عراق در محور کانی مانگا بود. گزارش راوی لشکر ۲۷ حضرت رسول (ص) در این باره حاکی است:

هنگامی که گردان حبیب از لشکر ۲۷ حضرت رسول (ص) در ارتفاع ۱۶۸۰ یال غربی شاخ تارچر وارد عمل شده بود یکی از افرادی که در پشت تیربار قرار داشت، با اعلام اینکه هدف تصرف شده است نیروها را به جلو فرامی‌خواند و برای جلب توجه بیشتر چند رگبار هوایی نیز شلیک می‌کند. رزمندگان این گردان هم به تصور اینکه وی از افراد خودی است که در پشت تیربار غنیمتی قرار

* این نیروها شب‌هنگام با ابتکار فرماندهی لشکر و با استفاده از تاریکی هوا از منطقه محاصره‌شده خارج و به نیروهای خودی پیوستند.

گرفته است به سمت او می‌روند، اما با نزدیک شدن نیروها به وی، فرد مذکور ناگهان تیربار را به سمت آنها گرفته و شروع به شلیک می‌کند و در نتیجه عده‌ای از نیروهای گردان حبیب شهید یا زخمی می‌شوند. در همین هنگام، فرمانده یکی از گروهان‌های این گردان، از پشت به وی نزدیک شده و با پرتاب نارنجک او را به هلاکت می‌رساند. در بازرسی از جیب این فرد کارتی به دست آمد که نشان می‌دهد وی از افراد وابسته به سازمان مجاهدین خلق (منافقین) بوده است.^(۳)

۵۹۰

در چهار اطلاعیه‌ای که از سوی فرماندهی قرارگاه خاتم‌الانبیاء^(ص) با امضای سیدرحیم صفوی، اطلاعات قرارگاه خاتم با امضای محمد باقری، طرح و عملیات قرارگاه مقدم حمزه با امضای علی تجلانی و اطلاعات قرارگاه مقدم حمزه با امضای علی فدوی برای اطلاع رده‌های مختلف ارسال شد، کلیاتی از سازمان رزم، نحوه اجرای عملیات در محورهای مختلف، قرارگاه‌های مأمور و همچنین نتایج عملیات بیان شده است. گزیده تنظیم شده چهار اطلاعیه مذکور بدین شرح است:

سازمان رزمی

قرارگاه تاکتیکی حمزه ۲: لشکر ۲۷ محمد رسول‌الله^(ص) با ۷ گردان + تیپ ۳ لشکر ۲۸ کردستان
 قرارگاه تاکتیکی حمزه ۳: لشکر ۱۷ علی بن ابی طالب^(ع) با ۳ گردان + تیپ ۲ لشکر ۲۸ کردستان
 قرارگاه تاکتیکی حمزه ۴: لشکر ۵ نصر با ۷ گردان + تیپ ۱ لشکر ۲۸ کردستان
 قرارگاه تاکتیکی حمزه ۵: تیپ ۳۳ المهدی^(عج) با ۵ گردان + تیپ ۲ لشکر ۳۰ گرگان
 قرارگاه تاکتیکی حمزه ۶: تیپ ۱۰ سیدالشهدا^(ع) با ۲ گردان + تیپ ۲ لشکر ۲۳ نوهده
 قرارگاه تاکتیکی حمزه ۷: لشکر ۳۰ گرگان با ۳ گردان

مأموریت

قرارگاه حمزه ۲: تصرف و تأمین ارتفاعات ۱۹۰۴، ۱۹۰۰ و یال‌های ۱۹۰۴ و شاخ تارچر و الحاق در جناح راست با قرارگاه حمزه ۳ در کلز آسیاب و یال‌های شرقی ۱۹۰۰ و الحاق در جناح چپ با قرارگاه حمزه ۴ در شیار حمدان.
 قرارگاه حمزه ۳: تصرف و تأمین رودخانه گوگسور در غرب کانی مانگا از خط تماس قبلی تا امتداد شرقی غرب روستای آسیاب.
 قرارگاه حمزه ۴: تصرف ارتفاعات زله (سنگ معدن و شاخ شوکت) مشرف بر پنجوبین و ارتفاعات تنگه روکان و ارتفاع ۱۶۱۶ و الحاق با قرارگاه حمزه ۲ در جناح راست.
 قرارگاه حمزه ۵ و حمزه ۶: به ترتیب مأموریت داشتند در احتیاط و دنبال پشتیبان قرارگاه‌های حمزه ۴ و حمزه ۳ باشند.

قرارگاه حمزه ۷: اجرای تک و تصرف ارتفاعات بانی بنوک (کله اسبی) با یک گردان. یادآور می‌شود دشمن در فرصتی که پیدا کرده بود با به‌کارگیری مهندسی رزمی خود در حد وسیع، توانست موانع زیادی (سیم‌خاردار، میدان مین و کانال‌های آتش) را ایجاد کند. همچنین عراق با استفاده از نیروهای حاضر در منطقه و آوردن نیروهای جدید و سازماندهی آنها، وضعیت خوبی را از لحاظ پدافندی کسب کرد.

شروع عملیات و نحوه پیشرفت آن

عملیات در ساعت ۹:۳۰ شب در تاریخ ۱۳۶۲/۸/۲۸ شروع شد و در مرحله اول با موفقیت نیروهای خودی همراه بود. دشمن که در چند شب قبل از عملیات، احتمال حمله نیروهای خودی را می‌داد و در حال آماده‌باش به سر می‌برد، در یک حالت خستگی و اضطراب بود و به همین دلیل نتوانست مقاومت چندانی را از لحاظ نیروهای پیاده‌اش داشته باشد، ولی به دلیل آماده نگاه داشتن نیروهای عقبه خود و ایجاد موانعی که ذکر شد (به‌خصوص در مسیر راهکارهایی که نیروهای خودی از آن استفاده می‌کردند) توانست مشکلات فراوانی در حین پیشروی نیروها برای ما به وجود آورد و توانایی پاتک را قبل از روشن شدن هوا پیدا کند.

در محورهای حمزه ۲ و ۳ و ۴ نیروهای عمل‌کننده، اهداف ازپیش تعیین شده خود را ۸۰٪ تصرف کردند. در محور حمزه ۴، تنگه روکان و ارتفاع ۱۶۱۶ از ساعات اولیه حمله زیر آتش شدید دوشیکا، چهارلول، انواع تیربار، تانک و توپخانه دشمن قرار داشت و در نتیجه منطقه مزبور سقوط نکرد. در صورتی که بقیه اهداف حمزه ۴ به تصرف نیروهای خودی درآمد. در محور حمزه ۲، ارتفاعات ۱۹۰۰، ۱۹۰۴ و یال‌های مربوطه تصرف شده بود و ارتفاع ۱۶۰۶ که توسط حمزه ۴ باید تصرف می‌شد، سقوط نکرده بود. محور حمزه ۳ یال‌های سمت راست ارتفاع ۱۸۶۶؛ یعنی ارتفاع ۱۷۴۰ و ۱۶۸۰ کاملاً سقوط کرده و در دست نیروهای خودی می‌باشد.

علت عقب‌نشینی در محور حمزه ۴: سقوط نکردن تنگه روکان، ارتفاع ۱۶۱۶ و ۱۶۰۶ که در دست دشمن باقی ماند و نیروهای خودی از سه محور که شامل کله‌قندی، شیار توتمان و تنگه روکان بود، مورد تهدید واقع شده و آتش شدید دشمن بر روی نیروهای خودی لحظه‌ای قطع نمی‌شد. در ضمن نیروهای خودی عقبه نداشته و هیچ‌گونه وسایل تدارکاتی به آنان نمی‌رسیده و نیروهای ما به دستور قرارگاه به مواضع قبلی خود برگشتند.

علت عقب‌نشینی در محور حمزه ۲: فشار دشمن از سه جناح تنگه روکان، ارتفاع ۱۶۰۶ و هایندل که دشمن آتش پرحجمی بر روی نیروهای مزبور ریخته و جاده‌ای که دشمن به ارتفاع ۱۹۰۰ داشته نیروهای خودی را تهدید جدی می‌کرد. در صورتی که نیروهای خودی هیچ‌گونه عقبه‌ای نداشته و بنا به دستور قرارگاه به مواضع قبلی خود عقب نشستند. در ضمن یال‌های

سمت راست ۱۹۰۴ به طرف سرکان در دست نیروهای خودی بود، ولی چون ارتفاع ۱۹۰۴ در دست دشمن بود، نیروهای خودی در ساعت ۶ الی ۸ بعد از ظهر ۱۳۶۲/۸/۲۹ به مواضع قبلی خود برگشتند.

در محور حمزه ۳ نیروهای خودی بر روی یال‌های سمت راست ۱۸۶۶؛ یعنی ۱۷۴۰ و ۱۶۸۰ مستقر هستند.

قرارگاه‌های حمزه ۵ و ۶ در احتیاط ماندند.

قرارگاه حمزه ۷ مأموریت خود را با یک گردان روی ارتفاعات بانی بنوک جهت تصرف و تأمین انجام داده و بنا به دستور به خطوط قبلی خود بازگشت.^(۴)

۵۹۱

پس از فروکش کردن تب و تاب عملیات و برقراری آرامش نسبی در محورهای مختلف منطقه عملیاتی والفجر ۴، کلیه فرماندهان رده‌های مختلف عملیاتی به مقرر فرماندهی قرارگاه مقدم حمزه سپاه در جنوب ارتفاعات کنگرک، فراخوانده شدند تا درباره عملیات انجام شده، مشکلات آن و علل ناکامی یگان‌ها گفت‌وگو کنند.*

در این جلسه فرماندهان در جمع‌بندی دلایل ناکامی یگان‌های خود به مؤلفه‌های تقریباً مشترکی اشاره کردند که عبارت بودند از:

۱. هوشیاری دشمن در منطقه عملیاتی.
۲. سرمایه‌گذاری دشمن در منطقه عملیاتی و ایجاد موانع مختلف نظیر میادین مین و استحکامات مهندسی.**
۳. ناهماهنگی یگان‌های هم‌جوار.
۴. نبود شناسایی کافی.
۵. نبود هماهنگی در پیشروی یگان‌ها.

در پایان جلسه، محسن رضایی از تهران تماس گرفت و از سیدرحیم صفوی آخرین وضعیت عملیات را جویا شد. صفوی ضمن بیان کلیاتی از نتایج به دست آمده، به محسن رضایی گفت: لازم است برای تصمیم‌گیری درباره عملیات شما و سرهنگ صیاد شیرازی به منطقه بیاید.^(۵)

* این جلسه با حضور رحیم صفوی، عزیز جعفری، غلامحسین بشردوست، علی تجلانی، حسن دانایی‌فر، محمد باقری، علی فدوی، محمدابراهیم همت، مرتضی قربانی، جعفر اسدی، نبی‌رودکی، سرهنگ جلالی، سرهنگ آذرفر، سرهنگ قویلد، سرهنگ امیریگی، سرهنگ درافشان، سرهنگ فرناش و محسن رخصت‌طلب راوی قرارگاه خاتم برگزار شد.
** واحد مهندسی رزمی قرارگاه کربلا با استناد به گزارش‌هایی که به آن واحد ارسال شده است، از وضعیت موانع و میادین مین در خطوط پدافندی دشمن گزارشی تهیه و برای بهره‌برداری به رده‌ها و واحدهای مختلف و یگان‌های عملیاتی ارسال کرده است. متن کامل این گزارش در ضمیمه درج شده است.

۵۹۲

ارتش عراق امروز علاوه بر بمباران اطراف شهر سردشت شهرهای آبادان و خرمشهر را نیز آماج گلوله باران قرار داد.

هوایماهای عراقی امروز در سه نوبت با ورود به حریم هوایی سردشت، اطراف این شهر را از ارتفاع بالا بمباران کردند. در این حملات ۲ نظامی و یکی از اهالی روستا که مشغول چراندن گوسفندان بود زخمی شدند و حدود ۱۰۰ رأس گوسفند اهالی نیز تلف شد.^(۶)

این درحالی است که باوجود حملات هوایی امروز جنگنده‌های دشمن علیه سردشت و تجاوز هوایماهای عراقی به حریم شهرهای گیلان غرب و باختران،^(۷) خبرگزاری آسوشیتدپرس به نقل از اطلاعیه نظامی عراق گزارش داد: «امروز هیچ گونه حمله هوایی بر علیه مواضع ایران صورت نگرفته است.»^(۸)

از سوی دیگر و در ادامه گلوله باران شهرهای آبادان و خرمشهر، امروز نیز این دو شهر و اطراف آن هدف گلوله های توپ‌ها و خمپاره‌اندازهای عراقی قرار گرفتند که بر اثر آن ۶ باب منزل مسکونی در آبادان تخریب شد و در خرمشهر نیز چند منزل مسکونی در خیابان فردوسی این شهر آسیب دید. در این اقدام دشمن ۸ تن از مردم و نیروهای نظامی زخمی شدند.^(۹)

۵۹۳

امروز در جریان دو اقدام گروه‌های مسلح غیرقانونی، ۴ کودک شهید و ۳ تن نیز مجروح شدند. از سوی دیگر درحالی که ۳ نفر از افراد سازمان کومه‌له خود را تسلیم کردند، سپاه کردستان از فعالیت مجدد ایستگاه رادیویی سازمان کومه‌له و استقرار عناصر این سازمان در دولکان عراق خیر داد.

تعدادی از کودکان روستای خیاره واقع در جنوب غربی سنندج که برای چراندن گوسفندان به مراتع اطراف این روستا رفته بودند، به مینی که افراد مسلح ضدانقلاب کار گذاشته بودند، برخورد کردند. بر اثر انفجار مین، ۴ تن از این کودکان به شهادت رسیدند و ۲ تن از آنان نیز مجروح شدند که جراحی یکی از آنان جزئی بود، ولی پای کودک دیگر قطع شد. یادآور می‌شود که سن قربانیان این حادثه بین ۹ تا ۱۲ سال بود.^(۱۰)

در روستای ملحم در ۷/۵ کیلومتری غرب سلماس نیز افراد وابسته به حزب دمکرات کردستان به سمت ساختمان پایگاه گروه مقاومت این روستا تیراندازی کردند. در این حادثه نگهبان پایگاه زخمی شد.^(۱۱) در پی این حادثه نیروهای یگان جندالله سلماس محورهای خروجی منطقه را زیر نظر گرفته، موفق شدند عامل این حادثه را دستگیر کنند. وی هنگام دستگیری دو نارنجک جنگی و یک قبضه سلاح به همراه داشت و با پوشیدن لباس زنانه قصد خروج از منطقه تحت نظر را داشت. فرد دستگیر شده چندی قبل نیز شخصی به نام بیت‌الله کیانی را به شهادت رسانده بود.^(۱۲)

در همین حال، امروز ۳ تن از افراد سازمان کومه‌له خود را به نیروهای سپاه مهاباد معرفی و درخواست امان‌نامه کردند. این افراد از عناصر سازمان کومه‌له در مهاباد بودند که مدتی پیش از این سازمان جدا شده و تا زمان معرفی خود به نیروهای سپاه زندگی مخفی داشتند.^(۱۳)

به دنبال عملیات نیروهای خودی در منطقه آلان در جنوب غربی سردشت و برچیده شدن ایستگاه‌های رادیویی سازمان مجاهدین خلق (منافقین) و سازمان کومه‌له از منطقه بیژوه، سپاه کردستان اعلام کرد که سازمان کومه‌له ایستگاه جدیدی را در ارتفاعات مرزی قندیل عراق راه‌اندازی کرده است. طبق اطلاعات سپاه کردستان، این سازمان ۱۸۰ تن از افراد خود را نیز در منطقه دولکان عراق مستقر ساخته است.^(۱۴)

۵۹۴

با ادامه عملیات والفجر ۴ در محورهای کانی‌مانگا و جنوب شهر پنجوین، خبرگزاری فرانسه از منامه با اعلام اینکه نیروهای ایران در کردستان عراق دست به تهاجم جدیدی زده‌اند، از قول منابع رسمی در بغداد افزود: «این حمله از سوی ارتش عراق در هم شکسته شد.»^(۱۵) مبنای این گزارش اطلاعاتی امروز ارتش عراق می‌باشد که در آن آمده است: نیروهای ایران حمله‌ای را در ساعت ۱۰ شب گذشته در منطقه پنجوین آغاز کردند و نبرد میان آنها و نیروهای سپاه یکم عراق تا بامداد امروز ادامه داشت.^(۱۶) خبرگزاری فرانسه در گزارش دیگری اعلام کرد: «پس از جنگ شدید در بخش شمالی جبهه طی روزهای ۴ تا ۱۰ نوامبر (۱۳ تا ۱۹ آبان) که بنا به گفته تهران در چارچوب مرحله سوم تهاجم والفجر ۴ صورت گرفته است، جبهه جنگ ایران و عراق به مدت ۱۵ روز نسبتاً آرام بود.»^(۱۷)

خبرگزاری آلمان غربی نیز از بغداد گزارش داد: «لطیف جاسم [وزیر فرهنگ و اطلاعات عراق] در یک کنفرانس مطبوعاتی در بغداد خبرنگاران را دعوت کرد که برای مشاهده نابودی نیروهای ایران، خود از این جبهه دیدن کنند.»^(۱۸) همچنین بخش عربی رادیو بغداد در گزارشی از قول فرمانده سپاه یکم ارتش عراق اعلام کرد: نیروهای ایران در ساعات اول شب گذشته «در ۱۰ محور اصلی به اضافه محوری فرعی ... موفق به نفوذ به برخی از مواضع ما شدند.» وی افزود: «نبردی که در خلال ساعت‌های شب گذشته انجام گرفت از تمام شب‌های نبردهای سه سال گذشته درازتر بود.» بر پایه این گزارش، فرمانده مذکور مدعی شد تمام نیروهای ایران در این حمله «تارومار شدند و تمام گروه‌های موفق [شده] به نفوذ، نابود گردیده و پیروزی قاطعی که قبلاً از آن مطمئن بودیم، تحقق یافت.»^(۱۹)

از سوی دیگر، خبرگزاری آلمان غربی در گزارش دیگری آورده است: «در تهران، ایرنا خبرگزاری رسمی ایران تأیید کرد که نیروهای ایران در تدارک جهت تکمیل محاصره شهر پنجوین عراق، به سوی مواضع دشمن در جنوب و جنوب غربی این شهر پیشروی کرده‌اند. ایرنا گفت در نتیجه اجرای مراحل

پیشین عملیات والفجر، نیروهای ایران کنترل شرق، شمال و غرب پنجوین را به دست گرفته‌اند. این خبرگزاری گفت که نیروهای ایران ضمناً در نبرد شب گذشته در غرب مریوان که در خاک ایران و مقابل پنجوین واقع شده یک گردان و ۴ گروهان دشمن را منهدم کردند.^(۲۰)

خبرگزاری آسوشیتدپرس نیز ضمن گزارش مشابهی درباره وقایع شب گذشته نبرد، به سخنان اخیر وزیر دفاع ایران درباره صدور دستور ادامه عملیات والفجر ۴ از سوی امام خمینی و شورای عالی دفاع و اعلام خبر پیروزی‌های بزرگ‌تری در جبهه‌های جنگ در کمتر از یک ماه آینده اشاره کرد.^(۲۱)*

رادیوهای بی‌بی‌سی، کلن و اسرائیل گزارش‌های کوتاهی از وقایع نبرد به نقل از منابع خبری ایران و عراق پخش کردند. رادیو آمریکا مدعی شد ایران ماه پیش نیز به مناطق مرزی شمال عراق حمله کرده بود، ولی بدون «هیچ‌گونه پیشرفتی» جنگ تقریباً راکد شده بود.^(۲۲) در همین حال، رادیوهای کویت، قطر، امارات متحده عربی، مسقط، امان و نیز رادیو دهلی فارسی فقط به پخش بیانیه نظامی عراق اکتفا کردند.^(۲۳)

۵۹۵

امام خمینی در سخنانی به ضرورت اصلاح امور در همه زمینه‌ها، لزوم تقویت قوه قضائیه و حفظ استقلال این قوه، مسئله دخالت و اقدامات قدرت‌های بزرگ در جوامع اسلامی در عین تفرقه و اختلاف در میان مسلمانان پرداختند. صبح امروز، آیت‌الله موسوی اردبیلی رئیس دیوان عالی کشور، به‌همراه اعضای شورای عالی قضایی، رؤسا و مستشاران و دادیاران دیوان عالی کشور، رؤسای شعب دیوان عدالت اداری، حقوق‌دانان شورای نگهبان، قضات

ملاقات آیت‌الله موسوی اردبیلی رئیس دیوان عالی کشور با امام خمینی

بازرسی کل کشور، اعضای دادگاه عالی قم، رؤسای شعب کیفری یک و دو دادگاه‌های مدنی خاص، دادگاه‌های انقلاب، رؤسای دادگستری‌های مراکز استان و شهرستان‌ها و دادستان‌های انقلاب و عمومی و اعضای سازمان قضایی ارتش با امام خمینی رهبر انقلاب، ملاقات کردند. در این دیدار رئیس دیوان عالی کشور در

* برای اطلاع از مشروح سخنان سرهنگ سلیمی وزیر دفاع ایران، به روزشمار ۱۳۶۲/۸/۲۷ مراجعه شود.

سخنانی ضمن اشاره به استقلال قوه قضائیه در کنار قوای مجریه و مقننه، از اقدامات انجام شده در زمینه توسعه محاکم و دادگاه‌ها در کنار دادرهای انقلاب و عمومی در سراسر کشور و نیز کمبود نیروی شاغل در دستگاه قضایی گزارش داد.

در این دیدار امام خمینی در مورد رویه غالب بر نهادهای کشور در رژیم گذشته اظهار کردند: «ما در هر قضیه‌ای که فکر می‌کنیم که در سابق، در این رژیم سابق بوده است دست روی هر کدام که می‌گذاریم، می‌گوییم این بدتر از دیگران بوده. وقتی می‌رویم سراغ آن یکی، آنجا می‌گوییم این بدتر از دیگران بوده و هكذا. وقتی قوه دادگستری‌اش را و قوه قضائیه‌اش را شما نگاه کنید، می‌بینید که آن چیزی که در آن نبوده است، اسلام بوده و عدالت اسلامی. و وقتی که به مجلسش نگاه می‌کردیم، می‌بینیم آنکه نبوده است ارتباطش با مردم. وقتی به ارتشش نگاه می‌کردیم، می‌بینیم که آنکه نبوده است فعالیت در راه کشور خودشان.» ایشان در ادامه افزودند: «دولت آن بود که دیدید شما بسپارتان، خوب، این اواخر دیگر یادتان است. فرمانداران و فرماندهان و استانداران و اینها، آنها بوده است که ملاحظه کردید و دادگستری‌اش هم آن بود که اطلاع دارید، مجلسش هم آن بود، دانشگاهش هم آن بود. عرض کردم وقتی سراغ دانشگاه می‌رویم، می‌بینیم که بدتر از همه‌جا دانشگاه بوده است. وقتی سراغ قضاات می‌رویم می‌بینیم بدتر از همه این بود. و زحمت دارد که اینها اصلاح بشود.»

رهبر انقلاب با اشاره به پیشرفت‌های پس از انقلاب در زمینه اصلاح امور گفتند: «خداوند تأیید کرده است این جمهوری اسلامی را که در ظرف این مدت کم، در صورتی که انقلاب بوده، در صورتی که همه کشورهای بزرگ مخالف بودند با ایران به همه معنا و فشارهایشان را بر این کشور به همه طرف وارد کردند، تبلیغات سرتاسری آن‌طور کرده است، مع‌ذک در این مدت کم، در همه‌جا یک پیشرفت‌های چشمگیر شده است. دانشگاه بحمدالله، و امیدوارم که به‌زودی همه جهاتش درست بشود و روی موازین باشد و دادگستری و قوه قضائیه بحمدالله کار زیاد کردند. و موجب سرفرازی یک ملت است که در مدت بسیار کم، با همه مشکلات و با اینکه مهیا نبودند علمای ما برای قضاوت و امر قضاوت ارتباط با آنها نداشته است، مع‌ذک موفق شده‌اند و تاکنون خدمت‌های فراوان کرده‌اند.»

بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ضمن تأکید بر ادامه تلاش‌ها برای رفع نواقص موجود، لزوم تقویت قوه قضائیه را یادآور شده، خاطرنشان کردند: «قوه قضائیه امروز قوه قضائیه اسلامی است و رو به اسلام دارد می‌رود و باید خود علمای اسلام این را تقویت کنند و افراد را بفرستند. علمایی که در بلاد هستند یا خودشان یا کسانی که مربوط به آنهاست و می‌توانند قضاوت کنند، پیشنهاد کنند که وارد بشوند در این قوه قضائیه تا ان‌شاءالله رفع نقیصه به همه معنا بشود.» ایشان سپس افزودند: «اگر این قوه قضائیه درست بشود، بسیاری از مشکلات

کشور درست می‌شود. مردم سروکار دارند با این قوه، با دادگستری سروکار دارند و به شما آقایان قضات هم عرض می‌کنم که خدا را در نظر داشته باشید در باب قضا. قوه قضائیه سروکارش با جان مردم است با مال مردم است، با نوامیس مردم است، و باید همیشه خدا را ناظر و حاضر ببینید که خدای نخواستہ نبادا یک اشتباهی در کار بشود، یک وقت خطایی بشود. خطای شماها بزرگ است و ممکن است یک خطا موجب قتل یک کسی بشود، یک خطا موجب به بادرفتن آبروی کسی بشود. اینها را باید بسیار نظر بکنید و بسیار دقت بکنید.»

امام خمینی در ادامه درخصوص گرفتاری مسلمانان در ابتلا به دولت‌های غیرمردمی و قدرت‌های بزرگ گفتند: «شما می‌بینید که در هر جا برای اسلام یک گرفتاری پیش می‌آورند با یک اسمی روی آن می‌گذارند و یک بساطی درست می‌کردند. ما آن وقت خیال می‌کردیم که صدام این است که تلافی می‌کند، بیخودی، در جنگ شکست می‌خورد، آن وقت تلافی‌اش را سر خوزستان درمی‌آورد و کردستان. خیال می‌کردیم که این کار، کار صدامی است. معلوم شد که همه این جور هستند.»

رهبر انقلاب همچنین با اشاره به حوادث لبنان و دخالت قدرت‌های خارجی در این کشور به‌ویژه اقدامات فرانسه در لبنان، کمک‌های آن کشور به عراق و پناه‌دادن به گروه‌های تروریستی گفتند: «چند نفر به واسطه اینکه آن قدر صدمه دیدند از این قدرت‌های بزرگ و از امریکا و از اسرائیل و از فرانسه و از امثال اینها، این قدر صدمه دیدند، چند نفر خودشان را فدا می‌کنند برای ملت خودشان و می‌روند یک جایی را منفجر می‌کنند. بعد اسرائیل تلافی می‌کند. خوب، از اسرائیل همه متوقع‌اند. اسرائیل ذاتش همین ذات است، باید عمل بکند این طوری که می‌کند. اما فرانسه که خودش را یک ملت چه می‌داند، و آن قدر در طول تاریخ ادعا کرده است، چرا این طور تروریست از کار درآمد؟ ملت فرانسه باید این مطلب را احساس بکند که در طول تاریخ آن قدر که از فرانسه تعریف کردید و کتاب نوشتید و چه کردید، در این برهه زمان آبروی فرانسه را این دولت از بین برد. دولت فرانسه آبروی ملت فرانسه را از بین برد، صورت ملت فرانسه را یک صورت مشوه جلوه داد در بین ملت‌ها. اکثر ملت‌ها و مردم‌ها تمیز نمی‌دهند که، جدا نمی‌کنند دولت را از ملت، خصوصاً آنجاهایی که جمهوری است. آنجاهایی که جمهوری است، ملت است که باید اساس را در دست بگیرد. نمی‌پذیرند از ملت فرانسه که او بگوید دولت ما این طوری است. ملت فرانسه به فکر بیفتد که آبروی خودش را که دارد از بین می‌رود حفظ بکند و این دولت را سر جای خودش بنشانند، این دولت را کنار بگذارد. این دولتی که تروریست اعظم باید اسمش را گذاشت برای اینکه، هر چه تروریست است جمع می‌شود در فرانسه، بعد هم خودش تروریستی می‌کند. یک کسی او را می‌زند به واسطه اینکه جنایتکار است، او می‌زند یک کس دیگری را می‌کشد. تلافی می‌کند سر کس دیگری. خوب، این ملت فرانسه باید فکر این کار باشد و همین طور ملت‌های دیگر. ملت‌ها که

تقصیری ندارند. تقصیر ملت‌هایی که جمهوری هستند این است که رأی می‌دهند به اینها و بعد که رأی دادند اختیار را دست اینها می‌دهند. باید بعد که چیز کردند، با تظاهرات، با چیزها این کار را کنار بگذارند. الان هم می‌توانند این کار را بکنند. حفظ کنند آبرویی را که در طول تاریخ شما برای فرانسه درست کردید، این را حفظش کنید، اینها دارند از بین می‌برند. اینها تروریست شده‌اند. دولت فرانسه از آنجا که می‌بیند که از عراق طلب دارد و طلبش را نمی‌تواند بدهد، تلافی‌اش را سر ایرانی‌ها درمی‌آورد. تلافی سر ایرانی برای چه درمی‌آورد، خوب، عراق نمی‌تواند طلب شما را بدهد از خودش وصول کنید، چرا به او طیاره، نمی‌دانم چه می‌دهید که ایران را بزنند؟»

امام خمینی سپس به وجود اختلاف در میان مسلمانان به‌رغم برخورداری از منابع قدرت اشاره کرده، افزودند: «بالاخره مسلمین باید فکر بکنند. این مسلمان‌ها و این اعراب که تقریباً اکثر بسیاری از مسلمین را آنها تشکیل می‌دهند و گرفتار دست اینها هستند، اینها فکر بکنند که نباید این‌طور خودشان را دست آنها بدهند که هر جا الان لبنان را آن‌طور کرده‌اند، لبنانی دیگر برای کسی نمانده است. خوب، چرا این اختلافات را شما دست بر نمی‌دارید تا اینکه اینها نتوانند بیایند سراغ شما؟ و چرا باید آنها بیایند و مردم را آن‌طور اذیت بدهند به اسم اینکه ما می‌خواهیم اصلاح بکنیم؟ این اصلاح که نیست. شما اگر مصلح بودید، اگر صلح طلب بودید که این‌طور وضعتان نبود. شما صلح طلبید و می‌آید در لبنان به اسم اینکه ما صلح طلب هستیم و مردم را ناراحت می‌کنید؟ شما بروید کنار، مردم خودشان کار خودشان را درست می‌کنند، نمی‌گذارید که مردم اصلاح کنند کار خودشان را. هر کدامتان به یک اسمی وارد می‌شوید در یک کشوری. مثلاً فرض کنید که روسیه وارد می‌شود در افغانستان به اسم اینکه می‌خواهیم اصلاح کنیم آنجا را. امریکا و فرانسه و انگلستان و اینها هم وارد می‌شوند در لبنان می‌خواهیم اصلاح کنیم. این برای این است که مسلمان‌ها بیدار نیستند. دولت‌های مسلمین نمی‌دانند چه قوه‌ای دستشان هست و چه‌جور اینها را می‌توانند از بین ببرند. اگر - یک - ده روز این مسلمین منافع خودشان را قطع کنند از شرق و غرب، آنها سر جای خودشان می‌نشینند.»

رهبر انقلاب در همین زمینه افزودند: «از آن طرف هم فلسطینی‌ها را به جان هم انداخته‌اند. جنگ بین خودشان آن‌طور می‌بینید که واقع شده. از آن‌ور هم اختلاف ما بین خود ما، دولت‌های مسلمین. آخر چرا باید این‌طور باشد؟ اینها اگر واقعاً بیدار بشوند و بفهمند چه قدرتی در دستشان هست و چه منابعی در دست اینها هست که منابع، رگ حیات آنها در دست اینهاست، خوب، باهم روابط پیدا می‌کنند، روابط دوستی پیدا می‌کنند. خوب، ما هی فریاد می‌زنیم که آقا بیایید باهم دوست باشیم، چه هی آنها می‌گویند نه، ایران می‌خواهد همه کشورهای دنیا را از بین ببرد. ایران چرا می‌خواهد ببرد، ایران می‌خواهد همه را اصلاح کند؛ می‌خواهد که باهم باشند همه‌شان، برادر باشند همه‌شان. مع‌ذلک نمی‌فهمند و باید چه کرد این

را و من امیدوارم که کم‌کم درست بشود و کم‌کم ملت‌ها بیدار بشوند و از راه ملت‌ها این کارها اصلاح بشود و ان‌شاءالله خداوند تأیید می‌کند و خداوند شما را و همه کسانی که در این کشور خدمت می‌کنند به این کشور، خدمت می‌کنند به اسلام، تأیید کند و مادامی که قصد خالص باشد، توجه به خدا باشد و خالص باشد، تا این‌طور باشد بلاشکال پیروز هست این کشور و از اینجا هم موجش می‌رسد به همه‌جا و رسیده است و انقلاب شما بحمدالله صادر شده است، نه اینکه صادر می‌شود، صادر شده و تقویت می‌شود در خارج»

امام خمینی در پایان بیانات خود با تأکید بر استقلال قوه قضائیه اظهار کردند: «قوه قضائیه همان‌طوری که آقا [موسوی اردبیلی] فرمودند یک قوه مستقل باید باشد. یعنی در همه‌جای دنیا این اسم هست که قوه قضائیه مستقل است. حالا ما در کشور خودمان که استقلال داده است اسلام به قوه قضائیه و قاضی و قوه قضائیه مستقل است و هیچ‌کس نباید در آن دخالت بکند. قضات نباید گوش به هیچ‌کس بدهند. جز آنکه برای خدا کار خودشان را انجام بدهند، حق را ملاحظه نکنند. اگر فرض کنید که یک جایی را دیدند حق است، اگر تمام کشور ایران به آنها چیز بکنند که به آن طرف حکم بدهید، نکنند. خدا این‌طور مقرر فرموده است، باید شما به حق برسید. کار به اینکه این رفیق فلان است، این دوست فلان است، این پسر فلان است، این خود فلان است، خیر، کاری به این کارها نداشته باشید. باید شما به همان‌طوری که شرع مقدس امر فرموده است قضاوت کنید و مستقل در قضاوت باشید و محتاط در قضاوت. احتیاط در قضاوت کنید، توجه بکنید که نبادا یک مظلومی حشش ضایع بشود یا یک نفری زاید بر آن مقداری که باید جریمه بشود یا - برای - تعزیر بشود، یا - به - چه بشود، زاید بر او نباشد. گرفتاری دارد این مسائل، باید این را خیلی توجه بکنید و من امیدوارم که آقایان علمائی که الآن مشغول هستند و بعدها هم ان‌شاءالله می‌آیند و مشغول می‌شوند، توجه بکنند که مستقل هستند و کسی حق اینکه هیچ نقشه‌ای، هیچ دخالتی در کار آنها بکند ندارد و البته روی موازین شرعی اگر اشتباه ثابت شد، آن وقت روی همان موازین شرعی عمل می‌شود.»^(۲۴)

پیش از بیانات رهبر انقلاب، رئیس دیوان عالی کشور، در سخنانی خطاب به امام خمینی اظهار کرد: «قوه قضائیه که قوه‌ای است در کنار قوای مجریه و مقننه، قوه‌ای است خودکفا و مستقل که در نتیجه اوامر حضرت مستطاب عالی و دستورات مؤکد آن‌جناب، نیروهای ارزنده، مؤمن، خالص، انقلابی، مسئول و متعهد به این قوه جذب شده‌اند. اکنون بحمدالله افتخار می‌کنیم که به حضور مبارکتان عرض کنیم که در سرتاسر ایران قوه قضائیه با کمال قدرت و استقلال به کار خودش مشغول است.»

آیت‌الله موسوی اردبیلی در ادامه سخنان خود ضمن اشاره به تعداد شعب حقوقی، کیفری، مدنی خاص، دادگاه‌های مستقل تمام‌وقت انقلاب و نیمه‌وقت انقلاب در کنار دادرهای انقلاب

و عمومی افزود: «حدود ۵۰۰ نفر از روحانیون، علما و محصلین در نتیجه احساس وظیفه به این قوه جلب شده‌اند و کارهای بسیار سنگین قضایی را به عهده گرفته‌اند. اینها فرزندان حضرت مستطاب عالی هستند که به دستور حضرت شما و احساس وظیفه این کار سنگین را متعهد شده‌اند.» وی ضمن اظهار رضایت از روال جاری در امور مربوط به قضات شرع، به مشکل کمبود نیرو در دستگاه قضایی اشاره کرده و گفت: «ما مقداری کسر پرسنل داریم. ما هنوز هم به حداقل ۴۰۰ تا ۵۰۰ نیرو احتیاج داریم تا بتوانیم همه نیاز مملکت را برطرف سازیم. اگر این ۵۰۰ نفر هم جلب شوند، امیدواریم ان‌شاءالله دیگر کمبود آن‌چنانی که در کار اخلال ایجاد کند، نداشته باشیم.»^(۲۵)

۵۹۶

رئیس‌جمهور در مراسم آغازبه‌کار گردهمایی بین‌المللی پزشکی تهران پیشنهاد کرد بخشی از کار این گردهمایی به بررسی مخاطرات ناشی از به‌کارگیری بمب‌های شیمیایی در جنگ اختصاص یابد.

آیت‌الله خامنه‌ای امروز در گردهمایی بین‌المللی پزشکی تهران که با شرکت شخصیت‌های سیاسی و علمی ۶۵ کشور جهان در هتل استقلال تهران گشایش یافت، با بیان اینکه امکانات علمی و تجهیزات فنی موجود بیش از هر زمان دیگری وظیفه شناخت دردها و نابسامانی‌های بشر را بر دوش عالمان و آگاهان جهان قرار داده است، اظهار کرد: «هیچ دیده منصفی نمی‌تواند مصائب و مشکلات عظیم ناشی از جنگ تحمیلی به ایران را در زمینه مسائل درمانی و بهداشتی، در کنار انبوهی از ضایعات دیگر نبیند [ببیند] و تأثیر آنها را در به‌تعویق‌افتادن بسیاری از طرح‌های توسعه و تکمیل و تربیت کادر درمانی تحقیقاتی و نیز در ایجاد موانع در فراهم‌آوردن امکانات فنی و عملی برای تأمین بهداشت و درمان ناچیز انگارد.»

وی سپس افزود: «متخصصان امور بهداشتی و درمانی نیک می‌دانند که آواره‌شدن حدود ۲/۵ میلیون انسان بی‌گناه بر اثر تهاجم نظامی به ایران و سرازیرشدن ۱/۵ میلیون آواره افغانی بر اثر تجاوز نظامی به افغانستان و ویرانی بخش وسیعی از شهرها و روستاهای جنوب و غرب کشورمان آن‌هم در سال‌های نخستین پس از انقلاب اسلامی، چه باری از مشکلات ناشی از عفونت‌ها و اپیدمی‌ها و مسمومیت‌ها را بر دوش یک ملت می‌نهد و چه مقدار از امکانات و تجهیزات درمانی و بهداشتی را به خود اختصاص می‌دهد. امکانات و تجهیزات آنی که به‌جای متمرکزشدن در اجرای طرح‌های اساسی توسعه و تکمیل شبکه درمانی و بهداشتی کشور، صرف فوریت‌های پزشکی و رسیدگی به مجروحان جنگی شده است.»

رئیس‌جمهور در مورد فجایع ناشی از جنگ گفت: «حکومت متجاوز عراق که تاکنون مناطق غیرنظامی و مسکونی را مورد حملات موشکی و بمباران‌های هوایی قرار می‌داده، اخیراً به کمک و تأیید ابرقدرت‌ها و حامیان استکباری خود دست به جنایتی فجیع در حق ملت مظلوم

بازدید پزشکان خارجی دعوت شده به گردهمایی بین‌المللی پزشکی تهران از نمایشگاه عکس مصدومان شیمیایی در هتل استقلال

ما زده و برخلاف مقررات بین‌المللی مناطقی از کشور ما را با بمب‌های شیمیایی آلوده کرده است. خطرات جانکاه و خانمان سوز ناشی از بمباران‌های شیمیایی که یکی از فجیع‌ترین و دردناک‌ترین ثمرات اعمال و نیات جنایتکاران قدرتمند جهانی است، از نظر هیچ‌یک از پزشکان و متخصصان بهداشت در سطح جهان پوشیده نیست.» وی اضافه کرد: «در اینجا من

فرصت را مغتنم می‌شمرم و پیشنهاد می‌کنم که این سمینار بخشی از کار خویش را به بررسی مخاطرات ناشی از بمب‌های شیمیایی اختصاص دهد.»

آیت‌الله خامنه‌ای همچنین تأکید کرد: «اینها نمونه‌هایی است از جنایت‌هایی که کشورهای استکباری همه‌روزه در گوشه‌وکنار جهان مرتکب می‌شوند و این خود از پیش‌نشان می‌دهد که چگونه مشکلات درمانی و بهداشتی جهان سوم عمده‌تأ معلول سیاست‌های کشورهای استکباری است. یکی از بازتاب‌های این سیاست‌ها حیل‌هایی است که برای جذب مغزها و نیروهای فکری جهان سوم به کار می‌برند.» وی ضمن اشاره به اینکه گردهم آمدن پزشکان و متخصصانی که با هم‌نوعان نیازمند خود پیوند قلبی دارند، یکی از سلاح‌های مؤثر برای مقابله با این سیاست‌ها است، اظهار امیدواری کرد «این گردهمایی علمی گامی باشد در راه تحکیم این پیوند و تحقق اهداف انسانی، به‌خصوص که در سنت مشرق‌زمین و در رأس آن جوامعی که از ایمان اسلامی بهره‌مندند زمینه‌ها و ریشه‌های عمیق و محکمی این امید را قوام می‌بخشد.»^(۲۶)

۵۹۷

رئیس مجلس شورای اسلامی در سخنانی ضمن محکوم کردن حملات هوایی رژیم صهیونیستی و فرانسه به منطقه بعلبک لبنان، هدف از حضور نیروهای ایران در این کشور را کمک به ملت مظلوم لبنان اعلام کرد. این سخنان بلافاصله در رسانه‌های خارجی بازتاب یافت.

به گزارش روزنامه جمهوری اسلامی، حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی امروز در نطقی در جلسه علنی مجلس شورای اسلامی اعلام کرد: «چهارشنبه و پنجشنبه گذشته در یک برنامه حساب‌شده‌ای هواپیماهای فرانسوی و اسرائیلی در دو حمله جداگانه ولی متمرکز با

شناسایی‌هایی که قبلاً توسط ماهواره‌ها و هواپیماهای شناسایی امریکایی انجام شده بود، به منطقه بی‌دفاع و مظلوم بعلبک حمله کردند و مردم بی‌دفاع آنجا را به جرم علاقه‌مندی آنها به انقلاب اسلامی ایران به خاک و خون کشیدند. این مسئله از مسائل مهم قرن ما است که پیمان ناتو با امکانات نیرومند و پیچیده‌اش در شرق لبنان برای سرکوب انقلاب اسلامی و برای حمایت از اسرائیل غاصب این‌طور وارد عمل بشوند.»

حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی سپس گفت: «نکات بسیار مهمی که در این خیانت قرن وجود دارد، قابل توجه است: اولاً، عجز قدرت‌های غربی با همه امکانات جاسوسی‌شان از تشخیص عوامل انفجار مقرر فرماندهی امریکایی‌ها و فرانسوی‌ها و اسرائیلی‌ها در لبنان است. سیما، موساد و ایتلیجنت سرویس با اعتراف خودشان عاجز شدند از اینکه تشخیص بدهند چه کسی این کار عظیم را انجام داده و این ضربه شکننده را به نیروهای ناتو و اسرائیل در لبنان وارد کرد. برای جبران این عجزشان در مقابل ملت‌هایشان که آنها را زیر سؤال قرار داده بودند، دست به عملی زدند که بسیار زشت‌تر از عجز آنهاست. ۲۴ هواپیمای فوق مدرن در سرکوب این مردم بی‌دفاع شرکت کردند و ۵ هواپیمای اسرائیلی، ۱۴ هواپیمای فرانسه، سوپراتانداردها و اف ۱۴ و میزازه‌های پیشرفته و فاتوم‌ها و جالب این است که با همه قساوتی که به خرج دادند فقط توانستند در این حمله ۱۴ نفر از نیروهای عزیز انقلابی و مجاهد ما را که در آنجا به ملت لبنان کمک می‌کنند، شهید کنند و حدود ۳۰ نفر یا بیشتر از مردم لبنان را و گروه کمی را هم زخمی کنند. خانه‌های زیادی را هم خراب کرده‌اند و مردم زیادی را بی‌پناه کرده‌اند و خوشبختانه یکی از هواپیماهای سوپراتاندارد فرانسوی توسط رزمندگان لبنان به آتش کشیده شد که ان‌شاءالله خبر دقیق آن بعداً اطلاع داده می‌شود.»

رئیس مجلس شورای اسلامی ضمن انتقاد از سکوت محافل سیاسی جهان در برابر حملات اخیر اظهار کرد: «رسانه‌های دنیا به جای اینکه این ضعف مفرط ناتو و دنیای غرب را به رخشان بکشد مسئله تلافی و انتقام از یک ملتی را مطرح می‌کند که ثابت نشده کدام‌یک از جریان‌ها در آن انفجارها حضور داشتند.» وی افزود: «مسئله دیگری که برای ما واقعاً تأسف بار است که [در] دنیای اسلام و عرب، دولت‌های عربی به جای اینکه این جنایت را محکوم کنند از اینکه اسرائیل به یکی از شهرهای کشور اسلامی لبنان حمله کرد، اظهار خوشحالی می‌کنند به دلیل اینکه جمهوری اسلامی به‌نحوی طرف این تجاوز قرار گرفته و مسئله دیگری که برای ما امروز می‌تواند افتخار باشد این است که اینها مجبور شدند تحت فشار رزمندگان لبنان همه تبلیغاتی که در دوران سه‌ساله کرده بودند و می‌خواستند ما را متهم کنند که از اسرائیل اسلحه می‌گیریم امروز به دلیل اینکه اسرائیل برای سرکوبی نیروهای ما در لبنان به مردم لبنان حمله کرده همه تبلیغات گذشته خودشان را پس بگیرند.»

حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی همچنین حوادث اخیر در لبنان را واکنشی ناشی از احساس ضعف و وحشت قدرت‌های جهانی در قبال انقلاب اسلامی ایران خوانده و افزود: «ما افتخار می‌کنیم که با حضور چند تن از نیروهایمان به‌عنوان کمک مردم لبنان توانسته‌ایم این همه دستاورد برای ملتمان و انقلابمان در دنیا داشته باشیم.» رئیس مجلس در پایان سخنان خود گفت: «من به برادران نماینده و مردم اطلاع می‌دهم که ان‌شاءالله فردا جنازه‌های رزمندگان عزیزمان در سوریه با مراسم رسمی بدرقه می‌شود و فردا ما از این جنازه‌ها و فرشته‌هایی که برای نجات مردم فلسطین به آن منطقه رفته‌اند در ایران استقبال خواهیم کرد.»^(۲۷)

به‌دنبال سخنان رئیس مجلس شورای اسلامی، خبرگزاری فرانسه گزارش داد: «رئیس پارلمان ایران امروز اعلام کرد در جریان حمله هوایی به منطقه بعلبک، ۱۴ پاسدار انقلاب و ۳ تن دیگر کشته شده و یک فروند هواپیمای سوپراتاندارد سرنگون گردیده است.» این خبرگزاری افزود: رئیس پارلمان ایران گفت «کشورهای عربی به‌جای اینکه این عمل را محکوم کنند از این امر ابراز شادی کردند، زیرا جمهوری اسلامی ایران به‌نحوی مورد هدف این هجوم قرار گرفته است.» خبرگزاری فرانسه ضمن اشاره به این بخش از سخنان رئیس مجلس که «ناتو به این طریق در شرق لبنان مداخله کرده تا انقلاب اسلامی را از بین ببرد و از اسرائیل غاصب حمایت کند»، از قول وی اضافه کرد: «ما به این مسئله افتخار می‌کنیم که حضور برخی از نیروهای ما برای کمک به ملت لبنان، همه این نتایج را برای ملت ما، انقلاب ما و دنیا داشته است.»^(۲۸)

خبرگزاری‌های رویتر و یونایتدپرس نیز گزارش‌های مشابهی را در این زمینه منتشر کردند.^(۲۹) در این بین، رادیو اسرائیل ضمن نقل بخش‌هایی از اظهارات رئیس مجلس شورای اسلامی اعلام کرد: «این نخستین بار است که مقامات دولتی ایران تأیید می‌کنند در پایگاه‌های تروریستی که توسط هواپیماهای اسرائیلی و فرانسوی بمباران گردید، پاسداران دولتی و حزب‌اللهی‌های ایرانی نیز وجود داشته‌اند.» این رادیو با اشاره به اعلام خبر سقوط یک هواپیمای سوپراتاندارد در سخنان حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی افزود: «ولی دولت فرانسه روز پنجشنبه گذشته اعلام کرد همه هواپیماهای آن کشور در پایان عملیات سالم به پایگاه‌های خود بازگشته‌اند.» رادیو اسرائیل همچنین گفت: «رئیس مجلس شورای اسلامی در دنباله سخنان خود گفت که با حمله هواپیماهای اسرائیلی به پایگاه‌های تروریستی در ناحیه بعلبک، تبلیغاتی دایر بر اینکه حکومت اسلامی ایران از اسرائیل اسلحه می‌خرد، خنثی شد.»^(۳۰)

۵۹۸

آیت‌الله منتظری و میرحسین موسوی نخست‌وزیر، در سخنانی بر لزوم حمایت از مردم لبنان در برابر تهاجم قدرت‌های خارجی تأکید کردند.

آیت‌الله منتظری امروز در دیدار با قضات شرع و دادستان‌های دادگاه‌های انقلاب اسلامی

ضمن اشاره به همراهی بسیاری از کشورهای منطقه با سیاست‌های جهانی علیه ایران و اقدامات قدرت‌های بزرگ در لبنان گفت: «امروز وظیفه همه نیروهای اسلامی است که در برابر هجوم وحشیانه امریکا، اسرائیل و فرانسه به ملت‌های مسلمان فلسطین و لبنان، از اسلام و ملت‌های زیر ستم کشورها حمایت و دفاع نمایند. وظیفه همه ماست که این انقلاب عظیم اسلامی را که سرفصل بزرگی برای تحولات انقلابات دیگری به شمار می‌رود، حفظ کنیم و نگذاریم از هیچ بابتی ضربه‌ای به آن وارد شود.» وی همچنین از بروز اختلاف در صفوف فلسطینیان ابراز تأسف کرد و افزود: «یکی از اشتباهات بزرگ فلسطینی‌ها این بود که نیروی نظامی خود را در اثر فشار امریکا و نوکرانش در منطقه از بیروت خارج کردند و راه را برای ورود اسرائیل به جنوب لبنان و قتل عام مسلمانان و اشغال آن منطقه و تجزیه کشور لبنان باز کردند.»^(۳۱)

امروز همچنین میرحسین موسوی نخست‌وزیر، در پایان جلسه هیئت دولت با اشاره به حملات اخیر رژیم صهیونیستی و فرانسه به لبنان گفت: این حملات «می‌تواند نشان‌دهنده خشم و غضب نیروهای امپریالیستی از نیروهای مؤمن و مسلمان لبنان باشد که اکنون با تکیه بر شعار اسلامی در جهت آزادسازی لبنان و قدس تلاش می‌کنند.» وی افزود: «آن چیزی که در این رابطه برای ما اهمیت دارد این است که اسرائیل مانند سایر قدرت‌ها با تبلیغات فراوان تلاش می‌نمود تا چهره انقلاب را به یک نوعی وابسته نشان دهد، درحالی‌که اینک در مقابل انقلاب اسلامی به موضع مسلحانه و حرکات مذبحخانه کشانده شده است.» موسوی در ادامه گفت: «در این میان همدستی صهیونیست‌ها و فرانسوی‌ها و کینه آنها قابل توجه است و ما عملاً در این رابطه احساس می‌کنیم که جمهوری اسلامی به یک نوعی قدرت و حرکت خود را در جهت رشد و شکوفایی حرکت‌های ضدصهیونیستی و امپریالیستی نشان داده است و این حرکت نشان‌دهنده جهانی اندیشیدن انقلاب اسلامی ما می‌باشد.»

نخست‌وزیر همچنین در مورد حضور نیروهای سپاه پاسداران در لبنان تأکید کرد: «برادران پاسدار ما در آن منطقه مشغول آموزش بوده و هدف درگیری مستقیم نداشته‌اند و طبیعی است که ما به برادران شیعه و مسلمان آن منطقه کمک کنیم و در کنار آنها باشیم و این امر از اهداف انقلاب اسلامی ما محسوب می‌شود و با این روشی که اسرائیل و امریکا درپیش گرفته‌اند طبیعتاً اراده ملت، رزمندگان و دولت ما راسخ‌تر خواهد شد.»^(۳۲)

معاون سیاسی وزارت امور خارجه ضمن بیان نتایج سفر خود به ده کشور منطقه غرب آسیا و آفریقا به تشریح مواضع و سیاست خارجی ایران در ارتباط با فرانسه و درگیری میان گروه‌های فلسطینی پرداخت.

روزنامه کیهان در این باره گزارش داد: حسین شیخ الاسلام معاون سیاسی وزارت امور خارجه، که به تازگی از سفری یک ماهه به ده کشور خاورمیانه (غرب آسیا) و افریقا بازگشته است، در مصاحبه‌ای مطبوعاتی و رادیو تلویزیونی ضمن اشاره به دیدار خود با مقامات کشورهای سوریه، لیبی، الجزایر، نیجریه، گابن، ماداگاسکار، مورس، یمن دمکراتیک، امارات متحده عربی و قطر درباره علت سفر به این کشورها گفت: «خاورمیانه و افریقا محور استراتژی سیاست خارجی جمهوری اسلامی هستند و از این رو آشنایی نزدیک با آنها و سیاست‌هایشان برای ما ضروری است.» وی درباره مسائل مطرح شده با رؤسای این کشورها گفت: «سفر هم‌زمان شد با سومین مرحله عملیات والفجر^{۴*} و پیروزی‌های درخشان رزمندگان ما در جبهه‌ها که فرصتی به دست ما داد تا بتوانیم هرچه بیشتر این پیروزی‌ها را تشریح کنیم و انعکاس دهیم و جنایات رژیم صدام را در بمباران شهرها و استفاده از بمب شیمیایی برای ملت‌ها بازگو نماییم.» شیخ الاسلام افزود: «سفر ما که قدرت اصلی‌اش را از پیروزی‌های رزمندگانمان گرفت، همچنین هم‌زمان شد با مقطع خاصی از بحران جهانی از جمله وضعیت پیچیده خاورمیانه؛ دخالت امریکا، فرانسه و انگلیس و دیگر نیروهای ناتو در لبنان؛ درگیری‌های داخلی فلسطینی‌ها؛ مواضع تدافعی و منفعلانه امریکا و دیگران در قبال مسائل خاص جنگ تحمیلی؛ لشکرکشی امریکا به گرانادا؛ سوءاستفاده در بازارهای نفت که با تولیدهای بی حساب و ارزان‌فروشی همراه است و توطئه‌هایی که برای محروم کردن ایران از حق مشروع خود در اوپک جریان دارد. بنابراین علاوه بر مسائل خاص هر

مصاحبه حسین شیخ الاسلام معاون سیاسی وزات امور خارجه درباره دلایل و نتایج سفر یک‌ماهه‌اش به ده کشور غرب آسیا

کشور و گفت‌وگو پیرامون توسعه روابط فی‌مابین، موضوع گفت‌وگوهای ما با رؤسا و مسئولین کشورها بیشتر درباره این موضوعات بود.»

معاون سیاسی وزارت امور خارجه نتایج این سفر طولانی را بسیار رضایت‌بخش خواند و گفت: «بعضی از نتایج سفر حتی قبل از خاتمه آن به دست آمد؛ مانند تضعیف و شکسته شدن توافق اسرائیلی - مارونی در

* سفر معاون سیاسی وزارت امور خارجه در تاریخ ۱۳۶۲/۷/۲۶ تقریباً با شروع عملیات والفجر ۴ آغاز و هم‌زمان با سه مرحله عملیات والفجر ۴ ادامه یافت. لذا به نظر می‌رسد در اشاره به این نکته در مصاحبه فوق اشتباهی صورت گرفته است.

لبنان که امیدواریم مبارزات ملت محروم لبنان بتواند شرّ تمام نیروهای ناتو و رژیم صهیونیستی را از سر لبنان کم کند و حیثیت ریخته شده نیروهای امریکایی و واقعیت نیروهای ناتو در لبنان را هرچه بارزتر نشان دهد.»

حسین شیخ الاسلام در مورد دیدگاه رؤسا و مسئولان کشورهای مذکور درباره اوضاع منطقه خلیج فارس و جنگ ایران و عراق اظهار کرد: «متأسفانه دنیای ما دنیای زور است و من به خوبی احساس کردم که موضع جمهوری اسلامی ایران پس از پیروزی‌های اخیر روزبه‌روز بیشتر جا می‌افتد. به طوری که ما اثر این پیروزی‌ها را خیلی عینی و واضح می‌دیدیم و متوجه شدیم که هیچ‌گونه شکی در مورد اینکه جمهوری اسلامی ایران قوی‌ترین قدرت منطقه است در کسانی که ما با آنها ملاقات کردیم، وجود ندارد.» وی افزود: «در مورد خلیج فارس نیز باید بگویم که حساسیت منطقه که گلوگاه غرب است بر کسی پوشیده نیست و همه، تهدید امام را خیلی جدی تلقی می‌کنند چون می‌دانند که امام فقط به وظایف شرعی خود عمل می‌کند و هر جا که وظیفه شرعی بدانند عمل خواهند کرد. اما همان‌طور که همه می‌دانند و بارها هم گفته‌ایم، از ابتدای جنگ این ما بودیم که امنیت تنگه هرمز و کشتیرانی در خلیج فارس را حفظ کردیم و مانع از افزایش سرسام‌آور نرخ بیمه کشتیرانی در خلیج فارس شدیم و در همان اوایل جنگ بود که بیانیه‌ای در مورد حفظ امنیت خلیج فارس از طرف شهید رجایی صادر شد که تاکنون اجرا شده و در این مدت نیز تمام کشورهای منطقه خلیج فارس از آن بیانیه استفاده برده‌اند. ما این مسئله را با مسئولان کشورها مطرح کردیم و در این رابطه کشورهای دوست ما که همیشه مواضع ثابتی داشته‌اند هنوز هم بر سر مواضع خود هستند و کشورهایی هم که سابقه دوستی‌شان با ما زیاد نیست دیدیم که مواضعشان با پیروزی‌های به دست آمده عوض می‌شود. زیرا الآن دیگر شک نیست که این ما هستیم که سرنوشت صدام را رقم می‌زنیم و هرچه کمک‌ها به صدام بیشتر می‌شود شکست‌های او هم بیشتر می‌گردد.»

معاون سیاسی وزارت امور خارجه به سؤال طرح شده در زمینه روابط ایران و فرانسه این‌گونه پاسخ داد: «ما حساب دولت و ملت فرانسه را از هم جدا می‌دانیم. دولت سوسیالیست فرانسه اشتباهاتش کم نیست و فرانسه را درگیر مسائلی کرده که نه اقتصاد و نه توان نظامی و قدرت فرانسه جواب‌گوی این مسائل است. قبل از روی کار آمدن میتران یک دلار امریکا برابر ۴ فرانک فرانسه بود و حالا معادل ۸ فرانک است و این نشان‌دهنده وضع بد اقتصادی فرانسه است که ملت فرانسه باید خسران آن را ببیند.» وی تأکید کرد: «ما با فرانسه اختلافات ریشه‌ای داریم؛ یعنی آنها می‌خواهند اسرائیل و صدام در منطقه [باقی] بمانند و ما می‌خواهیم هر دوی آنها نابود شوند. بنابراین فرانسه هرچه پایگاه در ایران داشته، آنها را از دست داده و مسلماً رویه ما با دولت فرانسه نیز بد است و اگر به جنایاتش ادامه دهد بدتر هم خواهد شد.»

شیخ الاسلام همچنين در مورد سياست نظامی گری فرانسه گفت: «دولت فرانسه با اين کارها می خواهد قیافه ابرقدرت‌ها را به خود بگیرد، حال اینکه به خاطر همین سياست غلط، کل اروپا و ژاپن را نیز در برابر خود قرار داده است.»

حسین شیخ الاسلام سپس در مورد موضع ایران در قبال درگیری‌های بین فلسطینیان خاطر نشان کرد: «درگیری‌های بین نیروهای فلسطینی به ضرر ملت فلسطین است و ما تاکنون نظر خودمان را مبنی بر فراهم آوردن موجبات گسترش مبارزه قهرآمیز بر ضد رژیم صهیونیستی توسط مبارزین فلسطینی بارها اعلام کرده‌ایم و در همین رابطه است که طبعاً نمی‌توانیم از آنچه که بین فلسطینی‌ها در جریان است، خشنود باشیم. ما امیدواریم که این درگیری‌ها هر چه سریع‌تر به نحوی پایان یابد که موجبات رشد و تعالی انقلاب فلسطینی‌ها را فراهم کند و مبارزین فلسطینی همگی به جنوب لبنان و جبهه‌های جنگ علیه اشغالگران صهیونیستی بروند و تفنگ‌های خود را دوش به دوش هم علیه اشغالگران صهیونیستی و هم پیمانان غربی آنها به کار گیرند.»

وی همچنین با اشاره به اهداف جمهوری اسلامی در قاره افریقا گفت: «جمهوری اسلامی ایران در افریقا دوستان زیادی پیدا کرده و در کشورهای افریقایی مردم همین که می‌فهمند کسانی از جمهوری اسلامی هستند، آنها را دوست دارند و از حالت استقلال و آزادی جمهوری اسلامی لذت می‌برند.»^(۳۳)

۶۰۰

هم‌زمان با تأکید مقامات سعودی و مصری بر خاتمه جنگ ایران و عراق از راه مذاکره، رادیو فرانسه اعلام کرد عراق در صورت طولانی‌شدن جنگ از هواپیماهای سوپراتاندارد استفاده خواهد کرد.

عبدالله بن عبدالعزيز ولیعهد و معاون اول نخست‌وزیر سعودی، که به کویت سفر کرده است، امروز در دیدار با شیخ سعد عبدالله ولیعهد و نخست‌وزیر کویت، ضمن گفت‌وگو درباره تلاش کشورهای خلیج فارس برای پایان دادن به جنگ ایران و عراق، با اشاره به بیانیه چهارمین اجلاس سران شورای همکاری خلیج فارس ابراز امیدواری کرد که اقدامات میانجیگری موجب خاتمه جنگ شود.^(۳۴)

همچنین صفوت الشریف وزیر مشاور در امور اطلاعات مصر نیز در اظهارنظری، موافقت عراق با قطعنامه اخیر سازمان ملل را یادآور شد و از دو کشور درگیر جنگ خواست «بدون قید و شرط بر سر میز مذاکره بنشینند.» وی ضمن بیان اینکه جهان در برابر انسداد تنگه هرمز عکس‌العمل نشان خواهد داد، افزود: «کشورش نیز در چارچوب همین عکس‌العمل‌ها اقدام خواهد کرد.»^(۳۵)

در همین حال رادیو اسرائیل به نقل از خبرگزاری عراق گزارش داد: الشافی عبدالحمید معاون وزارت امور خارجه مصر، نیز امروز پس از ورود به بغداد با حامد علوان الجبور وزیر مشاور در امور خارجی عراق، ملاقات کرد. بنا بر این گزارش، «در این ملاقات مسائل جنگ عراق و ایران و... مورد بحث و تبادل نظر قرار گرفت.»^(۳۶)

اعلام این مواضع و تلاش‌های سیاسی برای خاتمه‌دادن به جنگ درحالی است که گزارش‌ها همچنان از آمادگی عراق برای گسترش دامنه جنگ به‌عنوان راه‌حل خاتمه آن حکایت دارد. در این زمینه رادیو فرانسه امروز در گزارشی تأکید کرد در صورت طولانی‌تر شدن جنگ ایران و عراق به احتمال قوی نیروی هوایی عراق از هواپیماهای سوپراتاندارد علیه مواضع اقتصادی و نظامی ایران استفاده خواهد کرد.^(۳۷)

۶۰۱

با ادامه تهاجم جنگنده‌های رژیم صهیونیستی به لبنان و عکس‌العمل نیروهای سوری اوضاع در لبنان بحرانی‌تر شد. در همین حال دونالد رامسفلد فرستاده ویژه آمریکا به منطقه، وارد دمشق شد تا با مقامات سوریه به مذاکره بپردازد.

به گزارش خبرگزاری رویتر امروز، جنگنده‌های رژیم صهیونیستی به مواضع نظامیان سوری، فلسطینی و لبنانی در شرق لبنان حمله کردند. در این بین یک سخنگوی نظامی سوریه اعلام کرد دو هواپیمای اسرائیلی مهاجم در پی حمله به مواضع حزب سوسیالیست ترقی‌خواه لبنان در مناطق تحت کنترل سوریه مورد اصابت موشک‌های سوری قرار گرفته و سرنگون شدند.^(۳۸) رادیو اسرائیل به نقل از اعلامیه سخنگوی ارتش این رژیم گزارش داد: «بعد از ظهر امروز، هواپیماهای نیروی هوایی اسرائیل پایگاه‌های خرابکاران را در نواحی بحدون، صوفار [صوفر] و امه‌الصمه در مرکز لبنان مورد حمله قرار دادند.» به گفته این سخنگو «یک هواپیمای اسرائیلی آسیب دید و خلبان آن در منطقه‌ای که تحت تسلط ارتش مرکزی لبنان می‌باشد با چتر نجات فرود آمد.» سخنگوی ارتش اسرائیل انفجارهای گوناگون: از جمله انفجار سه روز پیش در شهر صیدا که بر اثر آن یک سرباز اسرائیلی کشته و ۶ سرباز دیگر مجروح شدند را دلیل این حمله عنوان کرد. رادیو اسرائیل همچنین به نقل از رادیو لبنان گفت: «هنگام حمله هواپیماهای اسرائیلی، هواپیماهای نیروی هوایی سوریه در آسمان بقاع لبنان و شمال لبنان به پرواز درآمدند و هم‌زمان هواپیماهای جنگی آمریکا نیز عرشه ناو هواپیمابر خود را در سواحل لبنان ترک کرده به پرواز درآمدند.»^(۳۹)

درحالی‌که این حوادث از احتمال وقوع یک درگیری گسترده نظامی در منطقه در روزهای آتی خبر می‌دهد، دونالد رامسفلد فرستاده ویژه آمریکا به غرب آسیا، پس از دیدار از امان پایتخت اردن، برای مذاکره با مقامات سوری امروز وارد دمشق شد. رادیو بی‌بی‌سی در این باره گفت: «تمایل مقامات سوریه به پذیرش دونالد رامسفلد تنها بارقه امیدی است که در میان

تازه‌ترین اقدامات دیپلماتیک دیده می‌شود، ولی چنان‌که سوریه و امریکا نتوانند طرحی بیرون دهند و یا به توافقی برسند، قتل و هرج و مرج در لبنان احتمالاً شدت خواهد گرفت.^(۴۰)

از سوی دیگر، رادیو امریکا به نقل از جورج شولتز وزیر امور خارجه این کشور، اعلام کرد: «ایالات متحده ابطال موافقت‌نامه لبنان و اسرائیل را در زمینه خروج سربازان خارجی نخواهد پذیرفت. سوریه، دولت لبنان را تحت فشار قرار داده تا این پیمان را رد کند، اما شولتز موافقت‌نامه لبنان و اسرائیل را تنها فرمول موجودی خواند که هم خروج اسرائیلیان را از لبنان تضمین می‌کند و هم راه‌حلی برای مسئله امنیت در شمال اسرائیل ارائه می‌دهد.» به گفته این رادیو، شولتز این مطلب را «هنگام سخنرانی در جلسه یک سازمان یهودیان در آتلانتای جورجیا بیان داشت.»^(۴۱)

در همین حال، مصطفی طلاس وزیر دفاع و معاون سرفرمانده نیروهای مسلح سوریه، «امریکا را متهم کرد که پس از شکست توطئه‌اش به منظور قرارداددن سوریه تحت سلطه‌جویی خود، از اسرائیل برای ضربه‌زدن به سوریه در لبنان استفاده می‌کند.» وی افزود: «هدف اصلی تمام توطئه‌هایی که در حال حاضر در منطقه عرب چیده می‌شود سوریه است که قویاً در برابر تمام توطئه‌های تسلیم‌گرایانه در این ناحیه ایستادگی می‌کند.»

همچنین در ادامه واکنش‌ها به حمله هوایی فرانسه به منطقه بعلبک در دره بقاع، وزارت امور خارجه الجزایر سفیر فرانسه در الجزایر را فراخواند و یادداشت اعتراض آمیزی را در خصوص این حمله به وی تسلیم کرد. رادیو کویت به نقل از خبرگزاری الجزایر گزارش داد: «به سفیر فرانسه همچنین ابلاغ گردید که یک چنین حملاتی می‌تواند به شدت تشنج و اعمال خشونت‌آمیز در لبنان بیفزاید.»^(۴۲)

در حالی که گزارش‌ها از افزایش وخامت اوضاع لبنان در پی حملات هوایی فرانسه و رژیم صهیونیستی حکایت دارد، وزارت امور خارجه لبنان امروز کاردارهای سفارتخانه‌های ایران، لیبی و یمن شمالی در بیروت را فراخواند تا با هریک از آنان به‌طور جداگانه برای خارج کردن نیروهای خود از لبنان مذاکراتی انجام دهد. فتوا الترك سرپرست کل وزارت امور خارجه لبنان، «از دیپلمات‌های کشورهای مذکور خواست تا مانع آن شوند اتباع مسلح خویش در لبنان در اختلافات و کشمکش‌های موجود داخلی و منطقه‌ای شرکت نمایند و به دیپلمات‌های یادشده اطلاع داد که دولت لبنان مایل است کلیه اتباع این کشورها خاک لبنان را ترک نمایند.»^(۴۳)

۶۰۲

با ادامه نبردهای سنگین میان گروه‌های فلسطینی در شمال لبنان، وزیر امور خارجه امریکا اعلام کرد نتیجه این نبردها بر فرایند صلح منطقه غرب آسیا اثر می‌گذارد.

به گزارش خبرگزاری فرانسه، یاسر عرفات امروز در یک نشست مطبوعاتی در خانه‌ای

نزدیک مقر فرماندهی خود تأکید کرد: «سوری‌ها و لیبیایی‌ها هرگز خواهان آتش‌بس نخواهند بود و هدف آنان ویران کردن شهر اسلامی عربی طرابلس می‌باشد.»^(۴۴)

در همین حال، عبدالحلیم خدام وزیر امور خارجه سوریه، هرگونه آشتی با عرفات را غیرممکن دانست. وی در مصاحبه‌ای با هفته‌نامه عرب‌زبان *المستقبل* (چاپ پاریس) گفت: «عرفات نمی‌تواند انتظار چشم‌پوشی و یا سازش را داشته باشد [زیرا] که وی به سوریه، مهم‌ترین مخالف اسرائیل در میان کشورهای عربی جهان تهمت زده و خیانت نموده است.»^(۴۵) خدام در بخش دیگری از این مصاحبه افزود: «دمشق ترجیح می‌داد (عرفات به طرابلس فرار نمی‌کرد) چراکه حضور وی اوضاع سیاسی در این شهر را پیچیده‌تر ساخته است.»^(۴۶)

جورج شولتز وزیر امور خارجه آمریکا نیز با بیان اینکه: «نتیجه و حاصل جنگ گروه‌های فلسطینی در شمال لبنان در فرایند صلح خاورمیانه [غرب آسیا] اثراتی خواهد داشت»، اضافه کرد: «ملک حسین پادشاه اردن، این مسئله را مطرح کرده که آیا یک سازمان آزادی‌بخش فلسطین تحت نفوذ و استیلای سوریه می‌تواند نماینده مشروع و برحق مردم فلسطین باشد.»^(۴۷)

امروز همچنین خبرگزاری آسوشیتدپرس از قول منابع رسمی سازمان آزادی‌بخش فلسطین در کویت گزارش داد: سه گروه بزرگ این سازمان برای نجات جنبش فلسطین از بحران کنونی جبهه واحدی را تشکیل می‌دهند. بنا به این گزارش، «سه گروه الفتح (یاسر عرفات)، جبهه خلق برای آزادی فلسطین (جرج حبش) و جبهه دمکراتیک خلق (نایف حواتمه) به یک توافق اصولی در این زمینه دست یافته‌اند.» به گفته یک مقام فلسطینی این اقدام «به حفظ وحدت و مشروعیت سازمان آزادی‌بخش فلسطین کمک خواهد کرد.» این گزارش همچنین یادآور شد سه گروه مذکور «نزدیک به ۸۶ درصد سازمان آزادی‌بخش فلسطین را تشکیل می‌دهند، اما باتوجه به شکاف کنونی در الفتح درصد طرفداران عرفات روشن نیست.»^(۴۸)

ضمیمه گزارش ۵۹۱: گزارش واحد مهندسی رزمی قرارگاه کربلا از وضعیت میداین مین و موانع دشمن در منطقه عملیاتی والفجر ۴

برخی نکات قابل توجه درخصوص میداین مین و موانع دشمن در منطقه عملیاتی والفجر ۴ بدین شرح است:
۱. تمامی میداین مین و موانع دشمن در منطقه کاملاً جدید بوده و تازه احداث شده و حاکی از اطلاع دشمن از حمله در آن منطقه می‌باشد.

۲. در احداث میداین مین و موانع، عجله دشمن کاملاً آشکار است و این مطلب را می‌توان از میداین مین نامنظم و تله‌های غیرقابل ختنی و استفاده از سیم تلفن و سیم تله به‌جای سیم خاردار در طرف خود دشمن و استفاده از مین‌های قدیمی به‌علت کمبود و استفاده از ورق‌های معمولی به‌جای فرم مخصوص ثبت میدان مین به‌علت فقدان فرم مخصوص فهمید.

۳. در بعضی از نقاط فاصله بین مین‌های کاشته‌شده تا نیم متر کاسته شده بود. (در سنگ معدن)

۴. دشمن چاشنی انفجاری مین و الممر را با چسب چسبانده بود که ختنی‌سازی آن ممکن، ولی نگهداری آن غیرممکن بود و مجبور به انفجار آنها بودیم.

۵. تله جدید دشمن با مین والمر این بود که قاب پلاستیکی دور مین را از وسط بریده و کمی بالاتر از ناحیه بریدگی در زیر خاک گذاشته بود که به واسطه بلندکردن مین، قسمت تحتانی مین باقی مانده و سیم، ماسوره را کشیده و بر چاشنی ضربه زده و موجب انفجار مین می‌شود.
۶. بیشترین نوع مین که دشمن گذاشته بود از نوع والمر و ضدخودروی فیلتری یا کیککی بود.
۷. از مین‌های دیگر که دشمن کار گذاشته بود مین‌های ضدتانک روسی تی.ان.تی. ام.۴۶ ضدخودروی فیلتری، ضدتانک نمره ۷۲ یا قالبی و مین‌های ضد نفرات والمر گوشکوبی یا پومنه و مین‌های ضدنفر پدالی و نمره ۷۲ یا صنعتی و منور انگلیسی است.
۸. مین جدید تمام پلاستیکی نمره ۷۲ یا قالبی (احتمالاً ساخت چین) که در ناحیه رودخانه قزلجه و نقاط دیگر یافت شده است که با ماسوره فشاری عمل کرده و خرج آن تی.ان.تی. کمی از خرج آن آر.دی.ایکس. است و در قسمت زیر خود دسته‌ای پلاستیکی دارد و تمام قسمت‌های مین بجز فنر، سوزن، دو ساچمه و خود چاشنی، پلاستیکی می‌باشد و پلاستیکی بودن قسمت‌های اصلی این مین آن را غیرقابل یافتن توسط مین‌یاب‌هایی که به مین فلزی حساس هستند، می‌سازد.
۹. در منطقه دشت بین ارتفاع خلوزه ۲ و ارتفاع هفت‌توانان، میدان مین جدید به عمق ۵۰ متر بود که شامل ردیف‌های متعدد مین‌های ضدخودرو با محافظ والمر و صنعتی و ضدنفر بود.
۱۰. در بعضی از مناطق شناسایی آن‌چنان دقیق و صحیح بود که برادران رزمنده از معبر خود عراقی‌ها عبور کردند.
۱۱. دو نوع مین جدید و پیشرفته مین منور انگلیسی با شماره‌های ۶۶ و ۶۴ یافته شده است که از لحاظ عمل مانند مین منور انگلیسی یا مقوایی می‌باشد.
۱۲. دشمن تعدادی از میادین مین را در شیب کوه‌ها و میان درختان احداث کرده و به همین علت، گسترش و اضافه کردن نوار در آن میدان‌ها ممکن نبود.
۱۳. طریق مین‌گذاری دشمن در منطقه اصولاً به این شکل بوده است: مین‌هایی که در شیب قرار داشتند، عموماً مین‌های ضدنفرات و ضد نفر بودند و تعداد ردیف‌ها نیز کمتر از دشت بود؛ مین‌هایی که بین دو ارتفاع و در دشت قرار داشت، از مین‌های ضدخودرو، ضدتانک و ضدنفر و ضد نفرات بود. لازم به تذکر است که عمق میدان مین در دشت، گاهی به ۱۵۰ متر می‌رسید.
۱۴. در بعضی از نقاط، دشمن از ۱/۵ پوند تی.ان.تی. که دو برابر خرج مین پدالی بود زیر زمین گذاشته بود و بالای موارد سوراخ چاشنی بود که ماسوره پومز را به آن بسته و با سیم تله عمل می‌کرد.
۱۵. در منطقه خلوزه ۱، دشمن راه مالرو را با نبشی و سیم‌خاردار مشخص کرده بود، چون احتمال زیاد می‌دادند که از آن راه عبور خواهیم کرد، مین‌گذاری کرده بود.
۱۶. در بعضی از مناطق، دشمن به علت عجله مین‌ها را با ضامن و بدون چاشنی و یا بدون سیم تله و گاهی هم به صورت پراکنده بر روی زمین ریخته بود.
۱۷. در منطقه بین خلوزه ۲ و هفت‌توانان و مناطق دیگر، از مین والمر بدون سیم تله به‌عنوان محافظ مین ضدخودرو استفاده کرده بود.
۱۸. در بعضی از مناطق که دشمن به واسطه دید رزمندگان، عقب‌نشینی کرده بود داخل سنگرها و راه بین سنگرها مین والمر را با سیم تله یا بدون سیم تله کار گذاشته بود.
۱۹. کانال‌های دشمن اکثراً با عمق ۲ متر تا ۱/۵ متر و عرض ۳ تا ۵ متر بود عموماً داخل آن سه تا چهار ردیف سیم‌خاردار توپی موجود بود. کانال‌ها به وسیله لودر و بلدوزر ایجاد شده بود.
۲۰. در میان ارتفاع‌های هرگنه ۱ و هرگنه ۲ و ارتفاع درختی دو کانال وجود داشت که جدیداً احداث شده بود و داخل این کانال سه ردیف سیم‌خاردار توپی بود.

۲۱. کانال‌های انفرادی دشمن توسط کیسه شن و سنگ و یا کندن زمین ساخته شده بود.
۲۲. یک کانال در اطراف رودخانه قزلجه ایجاد شده بود که سطح داخلی آن بسیار صاف و مسطح بود و با دستگامی این کانال زده شده بود که به فاصله معین سنگرهای کمین توسط پلیت ساخته شده بود. عمق کانال ۱/۵ الی ۲ متر و عرض آن ۷۰ سانتی‌متر الی ۱ متر بود.
۲۳. سنگرهای کمین دشمن توسط کانال‌های انفرادی به سنگرهای اجتماعی وصل می‌باشد.
۲۴. دشمن از سیم‌خاردار توپی، تکرشته‌ای و فرشی استفاده کرده بود و از طرف ما برای مشخص کردن میدان مین سیم‌خاردار نگذاشته بود.
۲۵. از طرف خود بعضاً سه ردیف سیم‌خاردار توپی و یا یک ردیف تکرشته‌ای یا فرشی احداث کرده بود.
۲۶. اکثراً معبرهای دشمن توسط نبشی و سیم‌خاردار در طرفین معبر مشخص شده بود.
۲۷. سنگرهای کمین دشمن گاه داخل خود میدان و گاه هم خارج میدان در جلوی موانع خود قرار داشت و کاملاً به منطقه دید داشتند.
۲۸. دشمن برای توسعه دید خود در جلوی سنگرهای کمین، بوته‌ها را کنده و در بعضی از مناطق درخت‌ها را نیز بریده بود.
۲۹. تمام بشکه‌های فوگاز به بغل کار گذاشته بودند و رنگ آنها کرم و کاملاً استتار شده بود.
۳۰. بشکه‌های فوگاز چند تا چند تا داخل سنگرها، کارگذاشته بودند. سیم آنها گاه بر روی زمین قرار داشت که روی سیم را با سنگ پوشانده بودند و گاه در چند سانتی‌متر زیر خاک قرار داشت.
۳۱. عموماً بشکه‌های فوگاز در آخرین میدان و قبل از سیم‌خاردار قرار داشت.
۳۲. در منطقه بین ارتفاعات خلوزه ۲ و هفت‌توانان دشمن میدانی در میدان مین ایجاد کرده بود به‌صورت اینکه داخل میدان مین خود به‌وسیله سیم‌خاردار و نبشی محیطی را مین‌گذاری کرده بود که با نوارهای میدان دیگر تفاوت داشت.^(۴۹)

منابع و مآخذ روزشمار ۱۳۶۲/۸/۲۹

۱. سند شماره ۱۳۱/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات والفجر ۴، گزارش راوی قرارگاه خاتم‌الانبیاء(ص)، داود رنجبر، ص ۱۲۸؛ و- سند شماره ۲۹۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی قرارگاه حمزه سیدالشهدا(ع) در عملیات والفجر ۴، محمدرضا دینانی، ۱۳۶۲/۹/۵ تا ۱۳۶۲/۸/۲۰، صص ۲۲ - ۲۶؛ و- سند شماره ۲۹۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی قرارگاه خاتم‌الانبیاء(ص) در عملیات والفجر ۴، محسن رخصت‌طلب، ۱۳۶۲/۸/۲۸ تا ۱۳۶۲/۹/۱، صص ۲۰ - ۱۴؛ و- سند شماره ۴۴۵۸/پن مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: عملیات والفجر ۴، (قرارگاه خاتم‌الانبیاء(ص))، ۱۳۶۲/۸/۲۹، نوار شماره ۱۲۹۹۷، داود رنجبر، صص ۶، ۷، ۹، ۱۳ و ۱۴.
۲. سند شماره ۲۹۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۱۴.
۳. سند شماره ۳۱۷/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: دفترچه ثبت جنگ راوی لشکر ۲۷ حضرت رسول(ص) در عملیات والفجر ۴، اسدالله توفیقی، ۱۳۶۲/۸/۲۶ تا ۱۳۶۲/۹/۵، صص ۶۳ و ۶۴.
۴. گزیده اسناد عملیات والفجر ۴، جلد ۴، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: تشریح عملیات خودی، صص ۲۲۱ - ۲۱۸.
۵. سند شماره ۲۹۱/د مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۲۰؛ و- سند شماره ۱۳۱/گ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، پیشین، ص ۱۲۸.
۶. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۲۴۶، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۶؛ و- سند شماره ۹۵۴۱۶ مرکز

۲۰. خیرگزاری جمهوری اسلامی، گزارش لحظه‌به‌لحظه از عملیات والفجر ۴ و بازتاب جهانی آن، شماره ۵۸، ۱۳۶۲/۸/۳۰، صص ۱۰ و ۱۱، بغداد - خیرگزاری آلمان غربی، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۲۱. همان، ص ۱۲، نیکوزیا - خیرگزاری آوسشیتدپرس، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۲۲. خیرگزاری جمهوری اسلامی، گزارش لحظه‌به‌لحظه از عملیات والفجر ۴ و بازتاب جهانی آن، شماره ۵۹، ۱۳۶۲/۸/۲۹، ص ۷، رادیو امریکا، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۲۳. خیرگزاری جمهوری اسلامی، گزارش لحظه‌به‌لحظه از عملیات والفجر ۴ و بازتاب جهانی آن، شماره ۵۸، ۱۳۶۲/۸/۳۰، صص ۱۸ - ۱۵، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۲۴. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی^(ع)، صحیفه امام (مجموعه آثار امام خمینی^(ع))، جلد ۱۸، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۸، صص ۲۷۷ - ۲۷۱.
۲۵. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۱۲.
۲۶. همان، ص ۱۱.
۲۷. همان، ص ۱۰.
۲۸. خیرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۲۴۶، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۷، تهران - خیرگزاری فرانسه، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۲۹. همان، ص ۸، تهران - خیرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۳۰. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۱۱، رادیو اسرائیل، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۳۱. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۲/۹/۱، ص ۱۲.
۳۲. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۱۲.
۳۳. روزنامه کیهان، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۱۸ مکرر.
۳۴. خیرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۲۴۷، ۱۳۶۲/۹/۱، ص ۸، کویت - خیرگزاری کویت، ۱۳۶۲/۸/۳۰.
۳۵. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۸، رادیو ابوظبی، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۳۶. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۲/۹/۱، ص ۹، بخش عربی رادیو اسرائیل، ۱۳۶۲/۸/۳۰.
۳۷. خیرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۲۴۶، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۱۳، رادیو صدای آزاد ایران، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
- مطالعات و تحقیقات جنگ: از اداره اطلاعات شاجا به دفتر اطلاعات و تحقیقات نخست‌وزیری، ۱۳۶۲/۸/۲۹؛ و - سند شماره ۱۱۳۷۵۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: بولتن ویژه مناطق کردنشین، شماره ۱۴۴، ۱۳۶۲/۹/۱۲، ص ۱.
۷. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۲.
۸. خیرگزاری جمهوری اسلامی، گزارش لحظه‌به‌لحظه از عملیات والفجر ۴ و بازتاب جهانی آن، شماره ۵۸، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۷، قبرس - خیرگزاری آوسشیتدپرس، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۹. سند شماره ۲۹۰۷۴۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از شهربانی خوزستان به استانداری خوزستان، ۱۳۶۲/۸/۳۰؛ و - سند شماره ۲۸۹۱۱۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی خرمشهر به اداره کل سیاسی - انتظامی استانداری خوزستان، ۱۳۶۲/۸/۳۰.
۱۰. سند شماره ۳۳۹۵۷۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از (رکن ۳) ناحیه ژاندارمری به استانداری کردستان، ۱۳۶۲/۹/۱.
۱۱. سند شماره ۳۵۳۵۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی سلماس به فرماندهی منطقه ۱۱، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۱۲. سند شماره ۳۱۷۹۹۸ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از سپاه پاسداران سلماس (عملیات) به سپاه پاسداران منطقه ۱۱، ۱۳۶۲/۸/۳۰؛ و - سند شماره ۳۴۱۰۷۰ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از شهربانی کردستان به استانداری کردستان، ۱۳۶۲/۸/۳۰.
۱۳. سند شماره ۳۵۳۵۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از اطلاعات مهاباد به اطلاعات قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع)، ۱۳۶۲/۸/۲۹؛ و - سند شماره ۴۵۰۵۳ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع) به فرماندهی کل سپاه پاسداران، ۱۳۶۲/۹/۲.
۱۴. سند شماره ۱۹۷۴۱۴ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از اطلاعات عملیات ناحیه کردستان به فرماندهی اطلاعات کردستان، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۱۵. خیرگزاری جمهوری اسلامی، گزارش لحظه‌به‌لحظه از عملیات والفجر ۴ و بازتاب جهانی آن، شماره ۵۸، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۷، منامه - خیرگزاری فرانسه، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۱۶. همان، ص ۱۵، رادیو صوت‌الجماهیر، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۱۷. همان، ص ۹، منامه و تهران - خیرگزاری فرانسه، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۱۸. همان، صص ۱۰ و ۱۱، بغداد - خیرگزاری آلمان غربی، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۱۹. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۲/۸/۳۰، صص ۴ و ۵، رادیو بغداد عربی، ۱۳۶۲/۸/۲۹.

۳۸. روزنامه کیهان، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۲۰.
۳۹. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۲/۸/۳۰، صص ۱۱ و ۱۲، رادیو اسرائیل، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۴۰. همان، ص ۱۰، رادیو بی بی سی، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۴۱. همان، ص ۱۰، رادیو آمریکا، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۴۲. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۲/۹/۱، ص ۶، رادیو کویت عربی، ۱۳۶۲/۸/۳۰.
۴۳. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۹، رادیو مونت کارلو عربی، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۴۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۲۴۶، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۹، طرابلس - خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۴۵. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۱۱، رادیو کلن، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۴۶. روزنامه کیهان، ۱۳۶۲/۸/۲۹، ص ۲۰.
۴۷. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۱۰، رادیو آمریکا، ۱۳۶۲/۸/۲۹.
۴۸. روزنامه کیهان، ۱۳۶۲/۸/۳۰، ص ۲۲.
۴۹. گزیده اسناد عملیات والفجر ۴، جلد ۵، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: تشریح عملیات دشمن، صص ۱۶۳ - ۱۶۱.